

**Saeimas priekšsēdētājas biedres Zandas Kalniņas-Lukaševicas
uzruna Augstākās tiesas konferencē
“Tiesības uz taisnīgu tiesu: Cilvēktiesību konvencija nacionālo tiesu
un ECT dialogā”**

2025.gada 10.oktobrī Rīgā, Mazajā ģildē

Augsti godātais Augstākās tiesas priekšsēdētāja kungs, cienījamā tieslietu ministres kundze!

Godātie tiesneši un tiesu varas pārstāvji!

Cienījamie klātesošie!

Paldies par uzaicinājumu uz šo nozīmīgo konferenci! Stāvēt jūsu priekšā un jūs uzrunāt ir patiess gods.

Šodien mēs pulcējamies ne vien simboliskā brīdī, bet arī demokrātijai un cilvēktiesībām nozīmīgā laikā.

Kad es saņēmu laipno uzaicinājumu teikt runu konferencē, kas veltīta Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 75 gadu jubilejai, nevarēju pat iedomāties, cik aktuāls šis jautājums būs tieši šobrīd Latvijā.

Pirms 75 gadiem, kad tika parakstīta Eiropas Cilvēktiesību konvencija, bija 1950. gads. Otrā pasaules kara sekas - cilvēku ciešanas, masveida deportācijas, genocīds un autoritārie režīmi Eiropā bija atstājušas dziļas rētas.

Kara noslēgumā bija skaidrs – lai Eiropā nekad vairs neatkārtotos totalitārisma noziegumi, ir jāizveido kopīgi, starptautiski saistoši mehānismi cilvēka pamattiesību aizsardzībai.

1949. gadā dibinātās Eiropas Padomes galvenais uzdevums bija veicināt pēckara Eiropā demokrātiju, tiesiskumu un cilvēktiesību ievērošanu. Šajā organizācijā pulcējās Rietumeiropas valstis, kas pēc kara centās radīt vienotu demokrātisku telpu.

Iedvesmojoties no ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas, kas bija pieņemta pāris gadus agrāk, kā arī no Eiropas valstu konstitūcijām, kurās bija nostiprinātas pamattiesības, jau sākotnējā iecerē Eiropas Cilvēktiesību konvencija paredzēja ko vairāk – tās mērķis bija radīt tiesiski saistošu valstu līgumu ar konkrētiem mehānismiem, kas ļautu indivīdiem aizstāvēt savas tiesības pret valsti un ārpus valsts robežām.

Un es ne velti vēlos atgādināt šo vēsturisko fonu, jo, šķiet, pasaule ir nogājusi apli, un mēs šobrīd atrodamies tikpat nozīmīgā vēstures posmā.

Globālais konteksts un apdraudējumi

Dāmas un kungi,

Mēs nevaram noliegt, ka šobrīd dzīvojam laikā, kad noteikumos balstītā starptautiskā kārtība tiek apšaubīta.

Pastāvošās kārtības izaicinātāji ar Krieviju un Ķīnu priekšgalā ir pauduši, ka ir laiks meklēt un viņu vadībā atrast arī jaunu standartu cilvēktiesību normām. Tiek lēsts, ka viņu piedāvājums varētu būt gatavs jau tuvāko piecu gadu laikā līdz 2030. gadam.

Mums tam ir jāgatavojas. Kādēļ? Jo tā ir tieši un atklāti pieteikta prioritāte autokrātiem uz Austrumiem no Latvijas.

Ķīna aktīvi un sistemātiski, jo īpaši ANO ietvaros, cenšas pārveidot starptautisko cilvēktiesību sistēmu. Tā apzināti un mērķtiecīgi konstruē alternatīvu cilvēktiesību standartu pēc sava “ģimja un līdzības” – cilvēktiesības Ķīnas gaumē.

Baidos, ka nevienam no mums nav ilūziju, uz kādiem principiem būtu balstīti šādi cilvēktiesību standarti. Iespējams, jēdziens “cilvēktiesības” būs jāpārdēvē par valsts varas pakļaušanas tiesībām.

Diemžēl, mēs vairs nevaram būt izbrīnīti, ja pamazām vien kāds sāks apšaubīt arī Eiropas Cilvēktiesību konvencijas nozīmi un jēgpilnību.

Mums tam ir jābūt gataviem.

Arī Latvijā pēdējā laikā saklausāmi mūsu Austrumu kaimiņu naratīvi – tiek apšaubīta konvencija pret vardarbību ģimenē, noniecināts pilsoniskās sabiedrības darbs un ieguldījums, noniecināti demokrātiskie principi un pretnosatītas Satversmes un Eiropas vērtības, kaut patiesībā tās ir cilvēku tiesības cenošas un mūsu kopīgās vērtības.

Līdz ar to tieši tuvākie gadi parādīs to, vai izdosies saglabāt un nostiprināt līdz šim vispārpieņemtās cilvēktiesību normas, vai arī iepriekš paveiktais lielā mērā tiks zaudēts.

Mums ir jāapzinās – Eiropas standartu cilvēktiesības mūsdienu realitātē nav pašsaprotamas. Tās ir apdraudētas tikpat ļoti kā 20. gadsimta tumšākajā laika posmā, kad autoritārisma un totalitārisma ēna izpletās pār Eiropu un pasauli. Tādēļ cilvēktiesības, tāpat kā demokrātijas vispārīgie principi ir jāsargā un jāstiprina.

Un tieši minēto iemeslu dēļ, tiesnešiem ir milzīga loma šajā cīņā – fiksēt nolēmumos cilvēktiesību saturu un nozīmi. Ar katru spriedumu tiesa apliecina, ka cilvēka tiesības un taisnīgums nav tukši vārdi.

Jaunie izaicinājumi

Godātie klātesošie,

Pēdējos gados pasaule, Eiropa un arī Latvija saskaras ar daudz jauniem izaicinājumiem, tostarp, dezinformācijas izplatību, tehnoloģiju, tajā skaitā mākslīgā intelekta, straujo attīstību, hibrīddraudiem, migrācijas instrumentalizāciju. Šie jautājumi ne tikai polarizē sabiedrību, bet arī izaicina tiesu sistēmu.

Un tie nav tikai politiski vai tehnoloģiski jautājumi – tie ir cilvēktiesību jautājumi, jo katrs no tiem pārbauda, cik dzīva patiesībā ir mūsu ticība cilvēka cieņai, brīvībai un taisnīgumam.

Šādos brīžos tiesu sistēmai ir jāpierāda sava noturība un uzticība cilvēktiesību principiem.

Tieši šādās robežsituācijās īpaši izšķirošs ir taisnīgas tiesas princips, jo pat vispārēja spiediena apstākļos tam jāgarantē, ka cilvēka tiesības netiek aizmirstas, un ka ikviens joprojām var paļauties uz neatkarīgu tiesu un taisnīgu spriedumu.

Un tādēļ Cilvēktiesību konvencijai ir jābūt “dzīvai”. Tā nav statisks muzeja eksponāts vai 75 gadus senis dokuments, kas reiz uzrakstīts un nodrukāts vēstures grāmatās. Konvencija ir demokrātijas “lietošanas rokasgrāmata” katrai dienai.

Konvencijas un Satversmes sinerģija

Dāmas un kungi,

Cilvēktiesību konvencija Latvijā ir spēkā jau gandrīz 30 gadus. Tas vienlaikus ir bijis gan ilgs, gan dinamisks laiks, kā mūsu valstij, tā Latvijas tiesību sistēmai.

Gadu pēc Latvijas pievienošanās Konvencijai, tika pieņemta Satversmes Pamattiesību nodaļa, kas nostiprināja cilvēktiesības konstitucionālā līmenī un sasaistīja tās ar Konvenciju. Eiropas Cilvēktiesību konvencija kļuva par tiešu tiesību piemērošanas orientieri Latvijas tiesām.

Šajos gandrīz 30 gados Eiropas Cilvēktiesību tiesas un nacionālo tiesu dialoga nozīme Eiropas kopējā tiesiskuma telpā ir dinamiski attīstījusies, un tam ir liela nozīme Eiropas valstu kopīgo vērtību un atbildības stiprināšanā.

Tādēļ ir vērts atzīmēt Konvencijas 16. protokola parakstīšanu šā gada vasaras sākumā, kas sniegs iespēju arī Latvijas AT un ST iegūt Eiropas Cilvēktiesību tiesas konsultatīvu atzinumu par Konvencijā un tās protokolos garantēto tiesību interpretāciju un piemērošanu.

Man ir prieks, ka Saeima vakar otrajā – galīgajā lasījumā vienprātīgi pieņēma likumu par Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 16.protokolu.

Šis solis ne tikai veicinās dialoga iespējas ar Eiropas Cilvēktiesību tiesu, bet arī pilnveidos cilvēktiesību aizsardzības sistēmu kopumā, ļaujot vēl kvalitatīvāk un savlaicīgāk risināt cilvēktiesību jautājumus, un harmonizēt Satversmē un Konvencijā ietvertās pamattiesības.

Dāmas un kungi, augsti godātie tiesu varas pārstāvji,

Esošas un labas lietas nevaram un nedrīkstam pieņemt par pašsaprotamām:

Demokrātija ir jāsargā un jāstiprina.

To cenšas drupināt.

Vēlēšanu izvēles brīvība ir jāsargā un jāstiprina.

To cenšas nozagt.

Cilvēktiesību ietvars ir jāsargā un jāstiprina.

To cenšas pārskatīt.

Pēdējo 75 gadu laikā Eiropas Cilvēktiesību konvencija ir bijusi stabils balsts demokrātiskai Eiropai. Un šodien – pēc trim ceturtdaļām gadsimta – mēs redzam, ka šo principu aizstāvēšana ir kļuvusi par mūsu paaudzes uzdevumu.

Cilvēktiesības ir mūsu pamatvērtības un drošības pamats. Un tās pastāvēs tik ilgi, kamēr mēs – tiesas, sabiedrība un valsts institūcijas – visi kopā tās sargāsim.

Un tādēļ šodienas konference nav tikai nozīmīga dokumenta jubilejas atzīmēšana. Tā ir iespēja palūkoties uz šodienas realitāti Latvijā un pasaulē. Tā ir iespēja vēlreiz apstiprināt – cilvēktiesības ir jāaizstāv šodien, lai tās pastāvētu arī rīt. Lai pastāvētu mūsu valsts un demokrātija šodien un arī nākotnē.

Augstākās tiesas Senāta atjaunošana

Augsti godātais Augstākās tiesas priekšsēdētāja kungs, cienījamie tiesneši!

Šodien mēs esam pulcējušies arī par godu vēl vienam nozīmīgam notikumam – Augstākās tiesas Senāta atjaunošanai pirms 30 gadiem. Tas ir simbolisks notikums, kas apliecina Latvijas tiesu neatlaidīgo ceļu un centienus veidot tiesisku un taisnīgu valsti. Tas bija nozīmīgs solis Latvijas ceļā uz pilnvērtīgu tiesu sistēmu.

Tādēļ es sveicu Jūs – tiesnešus un tiesu darbiniekus – visus, kuri šos 30 gadus ir strādājuši, lai uzturētu un stiprinātu tiesiskumu. Un gribu novēlēt jums un mums visiem – lai cilvēktiesības un taisnīga tiesa paliek neapstrīdamas vērtības mūsu valstī, un lai mēs spētu kopā un vienoti sargāt visdārgāko – mūsu valsti, kurā tiesiskums kalpo cilvēkiem.

Paldies par uzmanību!